

2 školy. Z 2241 obecných škol německých jest v okresích německých 2194, v českých venkovských okresích 29 škol.

Pokud jde o školství soukromé, bylo v českých okresích 68 českých, 82 (o 7 méně) německých škol soukromých a kromě toho 1 privátní škola utrakvistická. V německých okresích bylo 42 německých a 42 českých (o 3 více) škol soukromých. V okresích městských bylo českých škol soukromých 6, německých 16, utrakvistické 2.

V Praze samé jest německých škol soukromých 12, české 4 a 2 utrakvistické. Hledí-li se k jazyku vyučovacímu, jest na českých školách soukromých 12.642 (o 368 více) dětí, na německých 11.875 (o 424 méně). Hledí-li se však k jazyku mateřskému, jest z celého počtu 24.517 dětí na školách soukromých 18.807 dětí českých.

Celkem bylo počátkem šk. r. 1896/97 v království českém 1,059.264 (o 3847 více než roku 1895/96) dítek školou povinných a k tomu přibylo jich průběhem roku 62.585, tak že všech školáků bylo 1,121.840 (o 6054 více). Z toho připadá na české okresy školní 678.710 (o 1201 více), na německé okresy 410.951 (o 4351 více), na městské okresy 32.188 (o 498 více). Děti skutečně povinných k návštěvě škol národních zbylo však jen 932.530 (o 3654 více); navštěvovalo vyšší učeliště 9110 dětí, školy soukromé 26.920, mimo to nenavštěvovalo školu pro různé vady tělesné nebo duševní 4140 dětí; v r. 1896/97 zemřelo nebo vystoupilo na 112.172 dětí.

Vytknutí dlužno, že ve smíšených krajích není ani jediné školy s vyučovací řečí českou pro 15.233 českých dítek!

V Praze bylo 18.680 dětí školou povinných, z nich bylo 16.993 národnosti české a 1968 národnosti německé. Školy české navštěvovalo 15.875 českých dětí a jen 10 dětí německých, naproti tomu navštěvovalo německé školy národní 1958 dětí německých a 818 dětí českých. (V Liberci navštěvovalo ještě 351 českých dětí tamější školy německé.)

Celkem navštěvuje školy národní české 588.150 dětí, německé školy národní 344.380 dětí.

Školy národnostní (menšinové).

I. Pojem.

Školami národnostními nazýváme veřejné školy obecné, jež pro školou povinné děti jiné národnosti obyvatelů v místě — byť i v menšině — se zdržujících obec za jistých zákonných podmínek jest povinna zříditi a v nichž obcovací, resp. mateřská řeč této části obyvatelstva má býti jazykem vyučovacím. Ústavou bylo obyvatelům různojazyčných míst uděleno právo, aby v národních školách bylo jim poskytnuto vyučování v každé v místě se vyskytující řeči v zemi obvyklé, resp. každému rakouskému národu zabezpečeno právo, že v zemích a místech, kde různí národové bydlí, každému z těchto národních kmenů mají býti poskytnuty potřebné prostředky k tomu cíli, aby jeho školní mládež vzdělání mohla dojíti ve svém jazyku (roz. říš. s. ze dne 19. října 1882 č. 209, sb. »Hye« č. 269), tak že donucování k naučení se druhému zemskému jazyku zásadně jest vyloučeno (čl. 19 st. zákl. z. ze dne 21. prosince 1867 č. 142 ř. z.). O vyučovacím jazyku a o vyučování v druhém zemském jazyku rozhoduje v zákonných mezích zemský školní úřad, jenž má prve slyšeti ty, kdo školu vydržují (§ 6 říš. z. škol. ze dne 14. května 1869 č. 62 ř. z.). Ustanovení čl. 19., že každý má dojíti vzdělání »ve své řeči«,

nesluší vykládati v ten smysl, že tím toliko jedna ze všeobecných zemských řečí jest míněna, nýbrž ustanovení toto vztahuje se na každou řeč, již některý národ užívá, a jež v zemi jest obvyklou (landesüblich) (roz. říš. s. ze dne 12. července 1880 č. 121, sb. »Hye« č. 219).

II. Zákonné podmínky škol národnostních.

Povinnost zřizovati školy národní upravuje zemské] zákonodárství vycházejíc ze zásady, že škola za všech okolností má býti zřízena všude, kde se v obvodu jedné hodiny cesty dle pětiletého průměru nachází více než 40 dětí, jimž domov od nejbližší školy více než 4 kilometry jest vzdálen (§ 59 cit. z.). Ve smyslu tohoto zákonného předpisu musí býti zjištěny při zřízení školy národnostní tyto tři okolnosti:

1. Zdali příslušníci národnostní menšiny školní obce žádají za zřízení školy s jich mateřským jazykem jakožto řečí vyučovací.

2. Zdali počet dětí příslušníků této národnosti dle pětiletého průměru obnáší nejméně 40 a

3. zdali v kladném případě tyto děti chtějí nabyti vyučování v řeči své národnosti by musely navštěvovati školu více než 4 kilometry vzdálenou.

K č. 1. Podmínkou zřízení školy ve smyslu ustanovení čl. 19 zák. z. st. jest do volávání se tohoto práva se strany příslušníků dotyčné národnosti, neboť zakročení úřadu z úřední moci za tím účelem, aby bylo vyvoláno provádění tohoto práva, by se přičilo citovanému ustanovení a jest proto vyloučeno. Při tom sluší ovšem přísně rozeznávati, zdali škola s jiným jazykem vyučovacím má býti zřízena k tomu cíli, aby se vyhovělo potřebám vyučovacím, či má-li býti zřízena na základě práva příslušníků jiné národnosti opírajícího se o uvedený čl. 19. Podmínky zřízení školy v obou těchto případech jsou, jak jest samozřejmo, různé; stačí toliko k tomu poukázati, že na př., má-li býti škola zřízena z úřední moci z ohledů na potřebu vyučování, nesluší při stanovení pětiletého průměru čítati děti, kteréž v jazyku vyučovacím školy stávající vyučovány jsou a vyučovány býti mohou, kdežto, jedná-li se o zřízení školy menšinové na základě čl. 19 cit. zák. z. st., tento moment na váhu nepadá, nýbrž rozhodný jest toliko počet dětí druhé národnosti, pro něž se zřízení školy od oprávněných zástupců ve smyslu § 1 škol. zák. žádá (roz. spr. s. dv. ze dne 31. ledna 1890 č. 4317 z r. 1889, sb. »Budwinski« č. 5123).

Zákon neobsahuje ničeho o tom, dle kterých známek se má národnost jednotlivých osob posuzovati, a mají tudíž školní úřady od případu k případu posouditi způsobilost školních dětí býti vyučovány v tom neb onom jazyku dle vlastního uvážení (roz. ze dne 27. dubna 1877 č. 70 a ze dne 9. března 1878 č. 228).

Okolnost, ku které národnosti kdo náleží, jest otázkou skutkovou a sluší ji tudíž vyšetřiti dle zásad v řízení správním všeobecně platných stanovením a zjištěním známek pojmu tomu odpovídajících. Není-li jiného prostředku a nelze-li dle známek vnějších národnostní smýšlení jednotlivců seznati, nezbyvá nic jiného než přímo jemu otázku tuto položiti a pokládati jej pak za příslušníka oné národnosti, ku které on se přihlásí (roz. spr. s. dv. ze dne 3. ledna 1881, sb. »Budwinski« III. 130).

Určení řeči vyučovací na školách a zřízení nových škol s určitou řečí vyučovací nenáleží k věcem, jež by úřady dle volného uvážení mohly rozhodovati, neboť školní úřady mají tu rozhodovati »toliko v mezích

zákony stanovených« a takovéto meze byly patrně čl. 19 shora cit. zák. z. st. vytčeny. Může tudíž každá obec, která jest povinna školu vydržovati, po případě proti příslušnému rozhodnutí školních úřadů stěžovati si k správnímu dvoru soudnímu (roz. ze dne 27. dubna 1877 č. 70). Zemský úřad školní máje určití jazyk vyučovací, jest povinen ty, kdož školu vydržují, toliko slyšeti, aniž by však jich míněním byl vázán a má pak v mezích zákony stanovených sám rozhodnutí vynésti (roz. ze dne 14. listopadu 1879 č. 617 a ze dne 14. října 1885 č. 2722).

K č. 2. Potřeba zříditi školu s jiným jazykem vyučovacím, než kterého se užívá na školách stávajících, jest tu dle §§ 1 a 9 říš. zák. škol. jen tenkrát, když se v místě dle pětiletého průměru nachází nejméně 40 školou povinných dětí, kteréž toliko v této řeči vyučovány býti mohou a musí. Nerozhodna jest okolnost, zda-li osoby, k jichž žádosti škola zřízena býti má, jsou všechny aneb aspoň některé členy obce či jsou-li všechny přespólní, poněvadž, jedná-li se o zřízení školy, všechny, kdož ve školní obci se nacházejí (bydlí), sluší za strany považovati, bez ohledu, v jakém poměru dle obecního zřízení k obci se nalezají, a zda-li trvale či toliko dočasně v obci mají své řádné bydliště. Sluší tudíž při vypočtení tohoto pětiletého průměru přihlížeti netoliko k dětem členů obce, nýbrž vůbec k dětem všech těch, kdo v obci školní bydlí (roz. spr. s. dv. ze dne 20. ledna 1891 č. 691, sb. »Budwinski« č. 5763).

K č. 3. Mluví-li zákon o nejmenší vzdálenosti čtyř kilometrů, sluší toto ustanovení v ten smysl vykládati, že zřízení školy menšinové, ač, je-li tu dle pětiletého průměru 40 dětí téže národnosti, jest nutno dále jen tenkrát, když ve vzdálenosti čtyř kilometrů není žádné školy s tímto jazykem vyučovacím. Nikterak zajisté na př. nestačí, že německá škola by byla s to bez protizákonného přeplnění tříd všechny školou povinné děti pojeti, poněvadž, užívá-li se na dotyčné škole německé řeči vyučovací a jsou-li prokázány podmínky zřízení školy s českou řečí vyučovací, přičilo by se jednání takové ustanovení čl. 19. cit. zák. z. st. (roz. spr. s. dv. ze dne 4. prosince 1884 č. 2723, sb. »Budwinski« č. 2314). Nachází-li se však škola s tímto jazykem vyučovacím v obvodu uvedeném a není-li příchod k ní pravidelně po určitý čas nebo trvale obtížný, spočívalo by v nařízení, aby nová škola pro druhou národnost byla zřízena, porušení zákona (roz. spr. s. dv. ze dne 5. března 1886, sb. »Budwinski« sv. X., č. 2950).

Školy pokračovací.

I. Podstata a význam.

Úkolem pokračovacích škol jest poskytnouti dalšího vzdělání chovancům, kteří vyšedše ze školy národní navštěvují vyšších učelišť. Již r. 1528 stanoveno bylo výslovně v církevním a školském řádu od Luthera vydaném, že chovanci opouštějící školu dále vzdělávati se mají a to z počátku vztahovalo se jen na obor náboženství, později však rozšířeno to bylo i na ostatní předměty, jmenovitě čtení a psaní. Za Bedřicha II. zakládány byly (1773) nedělní školy rovněž k dalšímu vzdělávání mládeže; vyučovalo pak se v nich předkem věcem potřebným pro živnostníka, jako kreslení, mathematice, němčině a pod. Později vyučováno i ve dnech všedních. Ponenáhlu vzrůstaly se školy pokračovací s rostoucím rozvojem školství národního vůbec a při obsáhlých reformách školství národního pamatováno v Rakousku zvláště na odvětví toto, jež poято bylo jako podstatná část